

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

В. Г. Кушнір

УКРАЇНЦІ ПОРУБІЖЖЯ ЛІСОСТЕПУ І СТЕПУ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

*з вибіркового курсу для здобувачів третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти спеціальності 032 «Історія та археологія»*

ОДЕСА
ОНУ
2021

УДК 930(477)

Автор:

В. Г. Кушнір – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри археології та етнології України.

Рецензенти:

О. В. Сминтина – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри археології та етнології України;

Н. О. Петрова – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри археології та етнології України.

Рекомендовано вченою радою
факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 6 від 24 червня 2020 року.

Кушнір В. Г.

Українці порубіжжя Лісостепу і Степу : метод. рекомендації з вибіркового курсу для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 032 «Історія археологія» / В. Г. Кушнір. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. – 30 с.

Методичні рекомендації спрямовані на вивчення здобувачами порубіжжя Лісостепу і Степу в межиріччі Дністра і Південного Бугу і українсько-молдовської етноконтактної зони як історико-етнографічного та соціокультурного феномену. Основна увага акцентується на історії заселення, динаміці формування етнічного складу населення, етнічних процесах в регіоні та їх відображення в традиційній культурі.

УДК 930(477)

© Кушнір В. Г., 2021

© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021

ВСТУП

Курс «Українці порубіжжя Степу і Лісостепу» відноситься до категорії дисциплін «за вибором» для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за освітньою програмою спеціальності 032 «Історія та археологія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки». Викладається у другому семестрі першого року навчання аспірантів. В програмі передбачено 3 кредити ECTS, що становить 90 академічних годин. Програма складається з 2 змістових модулів, форма підсумкового контролю знань студентів – залік.

Об'єктом курсу є українці порубіжжя Лісостепу і Степу в окреслених географічних межах. **Предметом курсу** є міжетнічні (українсько-молдовські) і міжкультурні (українсько-молдовські-польські, інші) процеси, традиційно-побутова культура українців Порубіжжя. **Метою** вивчення навчальної дисципліни «Українці порубіжжя Лісостепу і Степу» є формування у студентів уявлень про особливості культури українців порубіжжя Лісостепу і Степу як результату міжетнічних та міжкультурних процесів, оволодіння компетентностями теоретичного характеру дослідження теми, практичного впровадження знань і навичок в програми популяризації, збереження охорони культурної спадщини.

Завдання курсу: формулювати наукову проблему, робочі гіпотези досліджуваної проблеми, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики; використовувати спеціальний інструментарій, необхідний для вивчення, аналізу та інтерпретації документів та інших джерел з історії окремих періодів та регіонів; здатність до побудови тлумачно-інтерпретативних схем історичного наративу з використанням існуючих та власних теоретичних моделей в історичному та археологічному дослідженні, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань; здатність до продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності; розуміти механізм комунікації носіїв різних культур та релігій, наслідки міжкультурної взаємодії; вміти здійснювати реконструкції моделей міжкультурних взаємин; володіння знаннями про регіональні та хронологічні особливості матеріальної культури, побуту та господарства населення Півдня України; володіння знаннями про динаміку етнічного складу населення Півдня України та особливості міжкультурної комунікації в регіоні; здатність оцінити стан матеріальної й нематеріальної культурної спадщини Півдня України та вжити необхідні заходи щодо її збереження.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає:

Знати: методологічні принципи та методи історичного та археологічного дослідження; історію заселення, формування і динаміку етнічного складу населення українсько-молдовської зони порубіжжя Лісостепу і Степу, особливості господарсько-побутової і соціокультурної адаптації, моделі комунікації носіїв різних культур, відображення в традиційній культурі.

Вміти: аналізувати історіографічні праці, виявляючи дискусійні та мало

досліджені питання, формулювати робочі гіпотези досліджуваної проблеми, які мають розширювати і поглиблювати стан наукових досліджень в обраній сфері; обґрунтовувати власні світоглядні позиції на основі знань історико-культурної спадщини України та світу, а також турбуватися про збереження та примноження національної та світової культурної спадщини; коментувати, анотувати, редагувати тексти і документи у відповідності до критичних вимог історичної та археологічної дисциплін; рецензувати наукові праці та реферувати певні розділи синтетичних творів; визначати рівень об'єктивності фактологічної основи минулих подій в різних видах джерел, оцінювати достовірність та репрезентативність джерельної інформації, використовувати існуючі та створювати власні теоретичні моделі в історичному та археологічному дослідженні; будувати реконструктивно-інтерпретаційні моделі на підставі наукових спостережень; моделювати реконструкції моделей міжкультурних та релігійних взаємин, виокремлювати в предметах матеріальної і духовної культури іншокультурні елементи, регіональну специфіку етнокультури; аналізувати сучасні тенденції в розвитку етнології, здійснювати реконструкції моделей міжкультурних взаємин, виокремлювати в предметах матеріальної і духовної культури українців іншокультурні елементи, регіональну специфіку етнокультури українців порубіжжя Лісостепу і Степу.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Змістовий модуль 1. Заселення та формування етнічного складу населення

Тема 1. Вступ. Предмет і завдання спецкурсу. Джерельна база

Традиційна культура українців порубіжжя Лісостепу і Степу відображає не тільки наслідки синтезу традицій Поділля і Півдня України, але й результати міжетнічних (українсько-молдовських), міжкультурних (українсько-польські, інші) взаємин з різними етносоціальними групами Подністровської зони. Для вивчення особливостей розвитку традиційно-побутової культури українців у визначених територіально-географічних межах необхідно використовувати різноманітні методи наукового дослідження, пов'язаних, насамперед, з обробкою емпіричного матеріалу польових етнографічних досліджень, експозиції краєзнавчих музеїв, документів з історії заселення регіону, статистичної інформації щодо формування етнічного складу населення та його динаміки. Слід акцентувати увагу на тому, що порубіжжя Лісостепу і Степу варіативне за культурною специфікою. Особливо виразна етнокультурна варіативність в зоні українсько-молдовського порубіжжя. Вона відображена в джерелах та історіографії, однак джерелознавча база потребує поповнення, пошуку матеріалів різного за характером змісту, в яких міститься інформація про міжетнічні процеси та розвиток традиційно-побутової культури українців. Це може бути одним із завдань під час індивідуальної та самостійної роботи, що суттєво сприятиме розумінню історії регіону, особливостей його заселення, міжкультурної взаємодії, специфіки традиційно-побутової культури українців Порубіжжя. Корисними для цього будуть матеріали польових досліджень на півночі Одещини, прилеглих територій Подністров'я Молдови, а також фонди Одеського обласного державного архіву, матеріали збірок міжнародної конференції «Одеські етнографічні читання».

Список літератури

Аргатюк С. С., Кушнір В.Г. Крутянський ключ: нарис з історії Кодимського району. Одеса, 2010. 267 с.

Документи Брацлавського воєводства 1566-1606 років (упорядники Микола Крикун, Олексій Піддубняк). Львів, 2008. 1217 с.

Етнокультура порубіжжя: локально-територіальні особливості. Одеські етнографічні читання. Одеса, 2014. 419 с.

Етнокультурні процеси українсько-східнороманського порубіжжя. Одеські етнографічні читання. Одеса, 2015. 296 с.

Кодима: Історія і культура порубіжжя східної і західної цивілізацій. Локальна та регіональна специфіка традиційної культури. Одеські етнографічні читання. Одеса, 2016. 336 с.

Кушнір В. Г. Господарсько-побутова адаптація українців південно-західного степу і Нижнього Подунав'я. Одеса, 2012. 192 с.

Кушнір В. Г., Петрова Н. О. Весільна обрядовість українців Одещини (20 – 80-ті рр. ХХ ст.). Одеса, 2008. 256 с.

Локальна та регіональна специфіка традиційної культури. Одеські етнографічні читання. Одеса, 2013. 574 с.

Микола Крикун. Кордони воєводства Правобережної України у XVI-XVIII століттях. Львів, 2016. 303 с.

Нагнибіда Р. Літописи церковні Балтського повіту Подільської губернії. 1866-1899. Ч. 1. Дрогобич, 2018. 464 с.

Українці Придністров'я (Матеріали етнографічних досліджень). ред. Кушнір В. Г. Вип. 1. Одеса, 2005. 95 с.

Тема 2. Порубіжжя як соціокультурний феномен. Теоретичний аспект. Концепції порубіжжя в територіальному, соціальному та культурному вимірах. «Пограниччя», «Порубіжжя», «Рубіж», «Фронтир», «Прикордоння», «Межа», «Околиця». Проблема визначення дефініцій і змістового наповнення. Семантика дефініцій

Розуміння Порубіжжя як соціокультурного феномену формується на основі теоретичних узагальнюючих розробок у вітчизняній, зарубіжній історіографії та аналізу джерел з різних регіонів України, фактичного матеріалу. Розглядаючи Пограниччя як особливий соціокультурний та етносоціальний простір, слід зосередити увагу на розгляді таких моделей формування особи прикордонного суспільства: маргінальну, інтеграційну і андрогінезаційну. За результатами власних інтерпретацій запропонувати одну із моделей для Порубіжжя як найбільш оптимальну. Довести свою версію у формі презентації, реферату.

Проаналізувати типи порубіжжя/пограниччя: “перехідне”, “стикове”, “фронтирне”, прокоментувати тезу, що фронтир: а) сам по собі не створює певного типу суспільства; б) забезпечує своєрідний плацдарм взаємодії різних культур, систем цінностей, інтересів. Сформулювати власну позицію, чи слід «фронтир» розуміти не як кордон чи межу, а точку/поле/територію зіткнення/зустрічі/перетину різних за рівнем розвитку просторових/часових/ментальних/ цивілізаційних утворень.

Список літератури

Зарицький Т. Парадигма прикордоння та центр-периферійні підходи // Україна Модерна. 2011. № 18. С.79-99.

Каппелер А. Южный и восточный фронтир России в XVI-XVIII веках // Ab Imperio. 2003. № 1: Российская империя: окраины и границы. С.47-64.

Кирчів Р. Етнокультурне пограниччя: контури предметного поля й методологічні засади його дослідження // Народознавчі зошити. 2009. С. 594-607.

Кочан В. М. Проблема границ и пограничья в социокультурных исследованиях конца XIX-XX вв. // Вестник СевГТУ. Философия: Сб. науч. тр. 2008. Вып.86. С.70-73.

Кочан В. М. Типология пограничья // Культура народов Причерноморья. 2008. № 124. С. 165-168.

Леп'явко С., Каппелер А., Плохій С., Вульф Л., Кравченко В. «Поверх кордону»: концепція прикордоння як об'єкт дослідження. // Україна Модерна. 2011. № 18. С.47-78.

Сухомлинов О. М. Амбівалентність поняття пограниччя (на прикладі Кресів) // Київські полоністичні студії. Європейський вимір української полоністики. Т. IX. К., 2007. С.301-307.

Сухомлинов О. М. Культурні пограниччя: новий погляд на стару проблему Донецьк: ТОВ „Юго-Восток Лтд”, 2008. 212 с.

Тема 3. «Порубіжжя» в українській історіографії. Поняття «Порубіжжя», «Пограниччя» в науковій літературі. Використання в українській етнології суміжних термінів «Кордон», «Прикордонна смуга» «Прикордонна зона» в контексті дослідження феномена етнічної культури на стику різних етносів, природно-географічних зон

Розглядаючи тему «порубіжжя» в українській історіографії, особливо на ранніх етапах (П. Куліш, С. Рудницький, М. Грушевський, В. Липинський), слід звертати увагу на особливості історичного розвитку України, як простір комунікацій культур і цивілізацій, як фактор впливу у розвитку української культури, політичного і соціального життя українського суспільства.

Важливо усвідомлювати обґрунтованість авторських позицій, методів і підходів в питаннях історії формування кордонів України, розвитку прикордонних територій (В. Боечко, О. Ганджі, Б. Захарчук, Я. Дашкевич, О. Ковальова, О. Малиновська, В. Сергійчук та ін.); вивчення етнічних процесів в українському пограниччі (О. Болдецька, І. Кононов, К. Шестакова, А. Круглашов, Т. Рудницька, І. Буркут, В. Джаман, І. Костащук, М. Макара, О. Дуліченко, І. Мигович); інтеграційних процесів в прикордонних регіонах (євро регіонах) (Т. Мазур, Л. Шевчук, І. Ілько, Ш. Пурич, В Струтинський, Д. Ткач).

Варті уваги дослідження проблем пограниччя в регіоналістиці (Я. Верменич), як регіоноутворюючого чинника. Серед регіональних досліджень привертають увагу роботи В. Дергачева, М. Багрова, М. Дністрянського, І. Кононова, А. Мальгіна, Ю. Римаренко, Д. Ткача, М. Чурілова.

В процесі самостійної роботи на основі аналізу М. Грушевським образу Україна як фронтиру, характеристики процесу заселення Степу, колонізаційних потоків і форм колонізації степу («державної» великоруської та «народної» української) в теорії Д. Багалія, важливо простежити розвиток дослідження проблеми, різновекторність наукових обґрунтувань теорій фронтиру,

порубіжжя, які знайшли своє продовження в працях сучасних українських істориків (В. Грибовський., Д. Білий, В. Брехуненко, В. Кравченко С. Леп'явко, В. Майслійчук. В. Мільчев, І. Стороженко, Р. Чмелик, І. Чорновол та ін.).

Список літератури

Брехуненко В. Козаки на Степовому Кордоні Європи. Типологія козацьких спільнот XVI – першої половини XVII ст. Київ, 2011. 504 с.

Верменич Я. В. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. К., 2003. 516 с.

Грибовський В. Межа межі. Нотатки на полях книги Ігоря Чорновола «Компаративні фронтири: світовий і вітчизняний вимір» (К.: Критика, 2015. – 376 с.) // Historians.in.ua. 29.07.2016. URL: <https://cutt.ly/RxMrGJG>

Дашкевич Я. Україна між Сходом і Заходом (XIV—XVIII ст.) // Записки НТШ. Львів, 1991. Т. 222. С. 28-44.

Дмитрук В. Російсько-український кордон і прикордоння як об'єкт дослідження історичної регіоналістики // Регіональна історія України. 2012. Вип. 6. С. 91-100.

Журженко Т. Українсько-російський кордон як культурний і політичний конструкт // Українсько-російське пограниччя: формування соціального та культурного простору в історії та в сучасній політиці. Харків, 2003. С. 8-9.

Кононов І. Етнос. Цінності. Комунікація. Луганськ : Альма-матер, 2000. 494 с.

Леп'явко В. С. Великий Кордон України: історія і сучасні реалії // Національна безпека України. Зб. наук. праць випускників програми Кеннана. К., 2004. С. 216-223.

Леп'явко В. С. Великий кордон як фактор формування українського козацтва (XVI ст.). Запоріжжя : РА Тандем, 2001. 64 с.

Леп'явко В. С. Великі Кордони українців // Гілея: науковий вісник. 2011. Випуск 42. С. 78 – 88.

Леп'явко В. С. Християнсько-мусульманський кордон України XV - XVIII ст.: короткий огляд // Література і культура Полісся. Ніжин, 2013. Випуск 72. С.84-96.

Нагорна Л. Історична свідомість у регіональному вимірі: українські реалії // Регіональна історія України. 2011. Вип. 5. С. 61-74.

Чорновол І. Дискурс колонізації, теорія фронтиру та історіографія України // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 23. Львів, 2013. С.260-282.

Чорновол І. Дискурс колонізації, теорія фронтиру та історіографія України // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 23. Львів, 2013. С. 260-282.

Чорновол І. Компаративні фронтири: світовий і вітчизняний вимір. Київ: Критика, 2016. 376 с.

Тема 4. Природно-географічні та історичні умови заселення Порубіжжя. Кочове і землеробське населення на порубіжжі Лісостепу і Степу

Тема охоплює значний хронологічний період, однак не передбачає проведення детального аналізу історичних подій і історичних процесів на цій ділянці порубіжжя Лісостепу і Степу. Основну увагу слід приділити розгляду питання про роль природно-географічних особливостей регіону, в якому від енеоліту до пізнього середньовіччя взаємодіяли різні господарсько-культурні комплекси – землеробський і скотарський. У цьому контексті одними із основних завдань є з'ясування особливостей адаптації землеробів у північних районах Степу і скотарів в зоні Лісостепу. На конкретних прикладах (у формі презентації, реферату, усного повідомлення) дати пояснення яким чином природно-географічне середовище впливає на специфіку традиційної культури, як взаємодії землеробів і скотарів відобразились в етнокультурі.

Список літератури

Аргатюк С. С., Кушнір В. Г. Крутянський ключ: нарис з історії Кодимського району. Одеса, 2010. 267 с.

Кушнір В. Г. Господарство і побут населення південно-західної України в епоху розпаду первісного суспільства. Одеса, 1999. 201 с.

Змістовий модуль 2. Етнокультурні процеси в українсько-молдовській зоні порубіжжя Лісостепу і Степу. Формування історико-культурного феномену Порубіжжя

Тема 6. Моделі міжкультурних комунікацій в сільській місцевості і в містах

Для розуміння динаміки міжкультурних комунікацій необхідно знати умови, в яких вони відбувалися. Однією із таких умов є характер розселення (компактне, дисперсне). Зона Порубіжжя представлена різними типами розселення етнічних і етносоціальних груп (молдовани, поляки, інші). Слід звернути увагу на те, що та чи інша модель комунікацій значною мірою залежала як від характеру розселення, так і стану та можливостей сільського і міського середовища. Завданнями самостійної роботи за темою є складання трьох мап (початок XIX ст., кінець XIX-початок XX ст., середина XX ст.) для ілюстрації динаміки етнічного складу населення та характеристики тенденції розвитку процесу. Доцільні використання виконаних завдань попередньої теми, зокрема статистичні дані кінця XVIII – початку XIX та середини XX ст. для визначення характеру розселення. З'ясувати відмінності міжкультурних комунікацій в селах, між селами, в містах. Пояснити причини посилення чи послаблення міжкультурних комунікацій в регіоні.

Список літератури

Кушнір В. Г. До питання змісту і структури етноконтактної зони // Етнокультурні процеси українсько-східнороманського порубіжжя. Одеса, 2015. С. 152-156.

Кушнір В. Г. Особенности трансформации украинской и молдавской идентичности в этноконтактных зонах // Актуальные вопросы археологии, этнологии и искусствоведения. Кишинев, 2015. С.101-102.

Кушнір В. Г. Кодимщина в структурі етноконтактної зони Степу і Лісостепу // Кодима: історія і культура порубіжжя східної і західної цивілізацій. Одеські етнографічні читання. Одеса, 2016. С. 184-193.

Кушнір В. Г. Моделі інтеграції молдован в українське соціокультурне середовище на Одещині. // XI Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція присвячена 100-річчю Української національної революції. Тези доповідей, Чернівці, 20-21 жовтня 2017 р. / наук. ред. О. В. Добржанський. – Чернівці, Технодрук, 2017. С.151-153.

Кушнір В. Г. Побережжя в україно-молдовському порубіжжі // Записки історичного факультету. 30 випуск. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2019. С.75-95.

Петрова Н. О. Проявления украинско-молдавской межкультурной коммуникации в свадебной обрядности // Актуальные вопросы археологии, этнологии и искусствоведения. Кишинев, 2015. С.102-103.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ТА САМОСТІЙНА РОБОТА

Змістовий модуль 1. Заселення та формування етнічного складу населення

Тема 5. Господарське освоєння Порубіжжя українцями з Поділля в XIV-XV ст. Проникнення молдавського населення в Буго-Дністровське межиріччя. Поляки в зоні Лісостепу і Степу. Міграції в першій половині XX ст.

Період XIV – XV ст. визначальний в історії освоєння регіону насамперед українцями з Поділля. Увага акцентується на формуванні етнічного складу населення і етнографічної ситуації у XVIII – першій половині XX ст. – періоду динамічних міжетнічних процесів. Для їхньої характеристики існує достатня джерельна база та історіографія, що надає можливості, у тому числі і в процесі виконання індивідуальних завдань, з'ясовувати моделі, зокрема, українсько-молдовських міжкультурних комунікацій та їх наслідків. Матеріали і дослідження доводять, що контактування носіїв слов'янського і східнороманського населення призвело до утворення соціокультурного простору з відчутним молдавським впливом, особливо у придністровській зоні Балтського повіту, принаймні до водорозділу річки Буг, що відзначали ще в XIX ст. Інтенсивність комунікаційних процесів супроводжувалась

формуванням спільноти, яка починала усвідомлювати власну суб'єктність, виокремлюючи себе з молдавського і українського (подільського) етнокультурного простору, Наслідки активних взаємин українців і молдован відобразились у народній культурі. Компоненти обрядової практики, фольклору, образотворчого мистецтва проникали в традиційне культурне середовище українців, аналогічні проникнення від українців сприймали і молдовани. Такі міжкультурні інтерференції й визначили специфіку культури Порубіжжя, особливості придністровського варіанту етнокультури українців.

Під час самостійної роботи за темою слід використати опубліковану статистику XIX – першої половини XX ст. і з'ясувати наступні питання: етнічний склад населення, його динаміку за вказаний період, загальні тенденції розвитку міжкультурних процесів в регіоні (причини та наслідки).

Індивідуальне завдання 1. На сьогодні порубіжжя Лісостепу і Степу є моноетнічним районом, в якому українці складають більше 90 % населення. Однак наявність східнороманських за походженням топонімів і мікротопонімів, гідронімів і мікрогідронімів вказує на участь молдавського населення в заселенні краю. Більш того, використання цього джерела дає змогу простежити і характер розселення переселенців з правого берега Дністра, і інші питання з історії регіону. *Проаналізувавши гідроніми і топоніми одного із районів Південно-Східного Поділля (північ Одещини), з'ясуйте і доведіть на прикладах відображення в них історію формування етнічного складу населення.*

Список літератури

Кушнір В. Г. Народознавство Одещини. Одеса, 2008. 205 с.

Кушнір В. Г. Кодимщина в структурі етноконтактної зони Степу і Лісостепу // Кодима: історія і культура порубіжжя східної і західної цивілізацій. Одеські етнографічні читання. Одеса, 2016. С. 184-193.

В'ячеслав Кушнір. Моделі інтеграції молдован в українське соціокультурне середовище на Одещині. // XI Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 100-річчю Української національної революції. Тези доповідей, Чернівці, 20-21 жовтня 2017 р. / наук. ред. О. В. Добржанський. Чернівці, Технодрук, 2017. С.151-153.

Мельничук О. С. Топоніміка Кодимського району Одеської області // Мовознавство. Т. 14. К., 1967. С.52-61.

Viaceslav Kushnir. Practice of Migrant Adaptation in the Ukrainian-East-Romanian Borderland // Conferința internațională „Identități etno-confesionale și reprezentări ale celui alt în spațiul est-european: între stereotip și voința de a cunoaște” Iași, 2-5 noiembrie 2017. P. 14.

Індивідуальне завдання 2. З кінця XVII ст. порубіжжя Лісостепу і Степу перетворюється в зону активних міграційних і етнічних процесів учасниками

яких є, крім українців, насамперед, молдовани, поляки, євреї, інші. Облік населення, що зафіксований в різноманітних документах, статистичних звітах відображає національні, соціальні та економічні процеси, у тому числі і демографічні. ***Використовуючи відповідні джерела і літературу, обґрунтуйте тенденцію (асиміляцію, акультурацію, інтеграцію), яку відображає динаміка етнічного складу населення в зоні порубіжжя у XIX – на початку XX ст.***

Список літератури

Кушнір В. Г. Динаміка чисельності молдован Балтщини в XIX - 20-х рр. XX ст. // Revista de etnologie culturologie. Vol. 2. Kishineu, 2007. С.257-260.

Kushnir V. The evolution trend of the Balta region moldavian population in 19th – 1920^s // The annals of the universiti „Dunare de jos” of Galati – histori. seria 19. tom V. 2006. P. 209-215.

Кушнір В. Г. Етнографія Півдня України в спогадах Юзефа Крашевського // Regiones euxinum spectantes. Stosunki kulturove, etniczne I religijne na przestrzeni dziejow. Krakow, 2012. S. 393-401.

Kraszewski J. I., Wspomnienia Odessy, Jedysanu i Budzaku: dziennik przejażki w roku 1843 od 22 czerwca do 11 września, Vilno, 1845. T.1. 296 s.

Змістовий модуль 2. Етнокультурні процеси в українсько-молдовській зоні порубіжжя Лісостепу і Степу. Формування історико-культурного феномену Порубіжжя

Тема 7. Молдавський і польський компоненти у традиційній культурі українців Порубіжжя. Особливості розвитку культури українців, поляків і молдован. Процеси акультурації, мовної асиміляції

До розкриття теми доцільне проведення порівняльного аналізу на матеріалах, що відображають процеси акультурації, асиміляції конкретних етнічних груп. Для цього слід використовувати народознавчу і літературну спадщину другої половини XIX – початку XX ст. Ю. І. Крашевського, Н. Михневича, Л. Юркевича, М. Карачківського та інших, праці яких дають можливість простежувати в часі розвиток трансформаційних процесів, формування етнокультурних варіантів як наслідків міжкультурної взаємодії.

Слід визначити компоненти культури, які зникають у першу чергу, з яких причин. Запропонувати конкретні заходи щодо мінімізації дії руйнівних для культури факторів. Запропонувати заходи, дії (у формі інноваційного проекту – презентація, аналітична довідка тощо), спрямовані на популяризацію і збереження культурної спадщини.

Індивідуальне завдання 3. У ХІХ ст. міграції втрачають силу впливового чинника формування етнографічної специфіки в зоні порубіжжя Лісостепу і Степу. Етнічні і етносоціальні групи знаходяться в стані активних міжкультурних комунікацій, зберігаючи при цьому свої ідентичності. Вони настільки виразні, що ідентифікувалися сторонніми спостерігачами без особливих проблем. ***Із наведеної в текстах інформації визначіть маркери традиційної культури українців і молдован.***

3.1. Розмовляють (українською/молдовською) і носять «білі манти з довгими назад комірами у вигляді чотирикутника», тоді як (назвіть етнонім).....-чоловіки носять «чорні свити без всяких шнурків і прикрас з круглими ззаду капюшонами (каптурами) і без них». Жінки-.....ки (назвіть етнонім) носять свити чорного і білого кольору, але без каптурів. На голові намітки із лляної домашньої пряжі у вигляді довгого і широкого рушника.

3.2.ські (назвіть етнонім) дівчата волосся заплітають у коси і скручують на голові, носять запаски з сукна в клітину, намиста з бурштину, багато низок коралів. Одягають свити темно-коричневого кольору, без прикрас. На свята замість фартухів використовують бавовняні хустини червоного кольору. Заміжні жінки на голові носять різних кольорів очіпки, намітки, також різних кольорів, навіть чорного. Чоловіки носять високі смушкові (?) шапки чорного кольору, червоні або сизі пояси.

Список літератури

Никандр Михневич. Этнографические и статистические сведения об Ольгопольском уезде Каменец-Подольской губернии // Вестник императорского русского географического общества. СПб., 1852. Часть 6. Кн. 1. С. 23-40.

Кушнір В. Г. Етнографія Півдня України в спогадах Юзефа Крашевського // *Regiones euxinum spectantes. Stosunki kulturove, etniczne I religijne na przestrzeni dziejow.* Krakow, 2012. S. 393-401.

Тема 8. Традиції населення Лісостепу і Степу в житлобудуванні й побуті, інновації в землеробстві, ремеслах і промислах

Насамперед слід взяти до уваги, що господарство і побут українців Порубіжжя відображає об'єктивний процес адаптації, в умовах якої українці впроваджували оптимальні форми життєдіяльності населення Лісостепу і Степу. Основну увагу слід приділити ремеслам і промислам, насамперед, ткацтву, в яких відображені наслідки міжкультурних комунікацій. У підготовленій презентації ткацьких виробів українців виявити елементи молдавської орнаментики з поясненням та коментарями.

Індивідуальне завдання 4. Ткацтво, беззаперечно, найбільш розвинений із ремесл і промислів допоміжний вид господарської діяльності населення регіону, особливо в другій половині XIX – першій половині XX ст. Вироби ткацтва представлені тисячами зразків продукції домашнього виробництва з найрізноманітнішими орнаментальними системами. Крім багатої інформації мистецького характеру, вони є додатковим джерелом історичного характеру, що відображає наслідки творчих взаємозв'язків українців і молдован. **Які особливості ткацьких виробів відображають наслідки українсько-молдовських міжкультурних інтерференцій?**

Паратари. Село Лабушна

Підвіконня. Село Осички

Список літератури

Кушнір В. Г. Традиційне ткацтво на Кодимщині // Записки історичного факультету Одеського національного університету. Вип. 13. Одеса : Гермес, 2003. С.27-37.

Кушнір В. Г. Житло і господарські споруди крутянських євреїв // Записки історичного факультету. Вип. 17. Одеса, 2006. С.77-87.

Кушнір В. Г. Килимарство українців південного лісостепу і степової зони Буго-Дністровського межиріччя і Буджака // Етнічна історія народів Європи. Збірник наукових праць. Вип. 25. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. С.127-133.

Кушнір В. Г. Особливості декорування традиційного житла українців Буго-Дністровського межиріччя і Буджака // Народна творчість та етнологія. – № 4. 2011. С. 9-13.

Кушнір В. Г. Народне образотворче мистецтво українців південно-західної України. Навчально-наочний посібник для студентів історичного факультету. Вип. 1. Ткацтво. Одеса, 2016. 74 с.

Кушнір В. Г. Орнамента ткацьких виробів населення українсько-молдовського порубіжжя: традиційні і інноваційне // Записки історичного факультету. Одеса, 2018. Вип.29. С.27-37.

Тема 9. Звичаєво-обрядовий комплекс українців Покодимщини. Звичаєво-обрядова варіативність народного календаря, весілля, вірувань і повір'їв

Наслідки міжкультурних комунікацій простежуються, насамперед, в масових звичаєво-обрядових практиках таких як весілля, колядки і щедрівки, приготування традиційних повсякденних, святкових і ритуальних страв. Безпосередньо з обрядовою практикою пов'язані вірування і повір'я. В сукупності вони є яскравим проявом міжкультурних інтерференцій як основи варіативності регіональних культурних комплексів. Тому звичаєво-обрядовий комплекс українців, зокрема, Покодимщини є найвиразнішим зразком культури Порубіжжя, в якому органічно переплетені традиції Поділля і Степу, українців і молдован. Використовуючи наявну літературу, дослідження духовної культури українців краю, потрібно виявити компоненти обрядовості молдован у звичаєво-обрядовій практиці (за вибором) українців, надати роз'яснення, завдяки яким комунікаційним зв'язкам відбувалась взаємопроникнення.

Індивідуальне завдання 5. Проблемою у вивченні традиційної етнічної обрядовості населення Порубіжжя є маркування етнічних компонентів в синкретичних культурних комплексах. Маркери дають можливість зрозуміти функціонування моделей міжкультурних взаємодій як основу трансформаційних процесів в етнокультурі. Найбільш рельєфно вони проявляються у вербальних і дійових практиках, обрядових атрибутах, особливо в сімейній обрядовості як, наприклад, у весіллі. **Проаналізуйте особливості традиційного жіночого обрядового, повсякденного вбрання українського і молдавського сусідніх сіл. Поясніть причини наявності ідентичних зразків вбрання в культурі українців і молдован.**

Список літератури

Кушнір В. Г. Народознавство Одещини. Одеса, 2008. 205 с.

Кушнір В. Г., Петрова Н. О. Весільна обрядовість українців Одещини (20 – 80-ті рр. XX ст.). Одеса, 2008. 256 с.

Viaceslav Kushnir. Innovation in the traditional of the population on the Urraintan-Moldovan borderline // Conferinta stiintifica internationala patrimoniul etnologic: concepte, tendente si abordari. Chisineu, AS Modovei. 23-24 mai 2017 Tezele comunicarilor. P.41-42.

Кушнір В. Г. Народне образотворче мистецтво українців південно-західної України. Навчально-наочний посібник для студентів історичного факультету. Вип.2. Ткацтво. Одеса, 2017. 74 с.

Кушнір В. Г. Орнаментика ткацьких виробів населення українсько-молдовського порубіжжя: традиційне і новаційне // Записки історичного факультету. Вип 29. Одеса, 2018. С.27-38.

Петрова Н. Обрядовий персонаж “нанашка” в українському весіллі Одещини // Одеські етнографічні читання. Етнокультура порубіжжя: локально-територіальні особливості. / Збірка наукових праць. Одеса: ОНУ, 2014. С. 330-340.

Петрова Н. О. Традиційне весілля в с. Гараба // Українці Придністров'я. Збірка статей. Вип. 1. Одеса: Гермес, 2005. С. 83-93.

Петрова Н. Проявления украинско-молдавской межкультурной коммуникации в свадебной обрядности // Актуальные вопросы археологии, этнологии и искусствоведения. Кишинев, 2015. С. 102-103.

Петрова Н. Вбрання весільної нанашки села Загнітків // Кодима: історія і культура порубіжжя східної і західної цивілізацій. Одеські етнографічні читання. Збірка наукових праць: наукове видання. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2016. С. 270-279.

Тема 10. Побережжя як історико-культурний феномен на порубіжжі Лісостепу і Степу

На одній із ділянок етноконтактної зони, а саме на межі Лісостепу і Степу, на півночі Одеської області в сучасних її адміністративних кордонах і в південній частині Вінницької області у XVIII ст. існувало територіально-адміністративне утворення під назвою «Побережжя». У першій половині XVIII ст. Побережжям називали південно-східну частину Брацлавщини (Балтський повіт). У XIX ст. Побережжям називали місцевість між рр. Мураховою, Кодимою, Бугом та Дністром. Землі Південно-Східного Поділля до впадіння р. Ягорлик у Дністер, які належали Любомирським, мали назву «Побережжя Дністра». У 1797 році Павло І затвердив доповідь сенату щодо комісії, яка продавала «Поберезькі маєтки» (чи маєток «Побережжя») князя О. Любомирського. До його складу входили 14 ключів (Чечельницький, Попелюський, Піщанський, Савранський, Конєцпольський, Юзефградський,

Ракулівський, Крутянський, Нестоїтський, Чорнянський, Ягорлицький, Рибницький, Рашківський, Цекинівський), в яких знаходилося 187 населених пунктів.

Індивідуальне завдання 6. Тривала міжкультурна взаємодія на межі Лісостепу і Степу на українсько-молдовському порубіжжі призвела до утворення своєрідного історико-етнографічного району під назвою «Побережжя». Джерела та історіографія XIX – першої половини XX ст. дають підстави для узагальнень, розуміння феномену українсько-молдовського порубіжжя, з виразними особливостями звичаєво-обрядової культури українців.

Індивідуальним завданням за темою є складання мапи Побережжя, характеристика особливостей культури його населення, пояснення ознак регіональної ідентичності та чинників її формування. ***Поясніть чому в межах одного району українсько-молдовського порубіжжя існує різне традиційне вбрання? Проілюструйте відповідь конкретними прикладами.***

Список літератури

Viaceslav Kushnir. Innovation in the traditional of the population on the Urraintan-Moldovan borderline // Conferinta stiintifica internationala patrimoniul

etnologic: concepte, tendente si abordari. Chisineu, AS Modovei. 23-24 mai 2017 Tezele comunicarilor. P.41-42.

Viaceslav Kushnir. To the question of the classification of local migrations in the south of Ukraine // Conferința internațională: patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare (30-31 mai 2017) / International conference: cultural heritage: research, mastering, promotion (30-31 mai 2017) / Международная конференция Культурное наследие: исследование, освоение, продвижение. (30-31 МАЯ 2017). Programul si resumatete/ Chisinau, 30-31 mai 2017. P.90.

Кушнір В. Г. Народне образотворче мистецтво українців південно-західної України. Навчально-наочний посібник для студентів історичного факультету. – Вип.2. Ткацтво. Одеса, 2017. 74 с.

Кушнір В. Г. Орнаментака ткацьких виробів населення українсько-молдовського порубіжжя: традиційне і новаційне // Записки історичного факультету. Вип 29. Одеса, 2018. С. 27-38.

Петрова Н. Обрядовий персонаж “нанашка” в українському весіллі Одещини // Одеські етнографічні читання. Етнокультура порубіжжя: локально-територіальні особливості. / Збірка наукових праць. Одеса: ОНУ, 2014. С. 330-340.

Петрова Н. О. Традиційне весілля в с. Гараба // Українці Придністров'я. Збірка статей. Вип. 1. Одеса: Гермес, 2005. С.83-93.

Петрова Н. Проявления украинско-молдавской межкультурной коммуникации в свадебной обрядности // Актуальные вопросы археологии, этнологии и искусствоведения. Кишинев, 2015. С.102-103.

Петрова Н. Вбрання весільної нанашки села Загнітків // Кодима: історія і культура порубіжжя східної і західної цивілізацій. Одеські етнографічні читання. Збірка наукових праць: наукове видання. Одеса: Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, 2016. С.270-279.

Завдання 7. Підготуйте проект на отримання грантового фінансування для вирішення актуальної проблеми, пов'язаної з дослідженням історії і культури українців порубіжжя Лісостепу і Степу

До самостійної та індивідуальної роботи належить:

- [1] – підготовка до лекцій;
- [2] – написання рефератів, есе, презентацій;
- [3] – складання мап етнічного складу населення, міжетнічних кордонів, прикордонних смуг, зон.
- [4] – складання мап компактного розселення етнічних груп;
- [5] – реконструкції традиційних обрядів.

Методи контролю

Знання студентів оцінюються впродовж навчання за напрямками:

- А) тестовий контроль знань з кожного змістовного модуля;

- Б) захист письмової роботи/доповіді/презентації;
- В) відповідь на контрольні запитання.

Методичне забезпечення

Кушнір В. Г. Українське народне образотворче мистецтво // Методичні рекомендації для студентів історичного факультету. Одеса, 2005. 36 с.

Кушнір В. Г. Народознавство Одещини. Одеса, 2008. 205 с.

Кушнір В. Г. Народне образотворче мистецтво українців Південно-Західної України: навчально-наочний посібник. Частина 1. Настінний розпис. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2016. 46 с.

Кушнір В. Г. Народне образотворче мистецтво українців Південно-Західної України: навчально-наочний посібник. Частина 2. Ткацтво. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2017. 74 с.

Контрольні запитання

1. Південно-Східне Поділля в джерелах та історіографії XIX ст.
2. Південно-Східне Поділля в джерелах та історіографії першої половини XX ст.
3. Етнографія порубіжжя Лісостепу і Степу в джерелах та історіографії періоду незалежної України.
4. Українці у Порубіжжі XIV – XV ст.
5. Порубіжжя Лісостепу і Степу на середньовічних мапах.
6. Слов'янський, східнороманський та тюркський компоненти в зоні Лісостепу і Степу Буго-Дністровського межиріччя.
7. Концепції пограниччя/порубіжжя в територіальному, соціальному та культурному вимірах.
8. «Пограниччя», «Порубіжжя», «Рубіж», «Фронтир», «Прикордоння», «Межа», «Околиця»: проблема дефініцій і змістового наповнення.
9. Поняття «Порубіжжя» в етнографічному контексті Півдня України.
10. Особливості формування етнічного складу населення в Порубіжжі в XVII – XVIII ст.
11. Проникнення молдавського населення в Буго-Дністровське межиріччя у XVIII ст.
12. Компактні і дисперсні розселення молдован, поляків, інших етнічних груп в зоні Порубіжжя.
13. Моделі міжкультурних комунікацій в сільській місцевості і в містах.
15. Міграції в зоні Порубіжжя в першій половині XX ст.
16. Молдавський і польський компоненти в традиційній культурі українців Порубіжжя.
17. Звичаєво-обрядова варіативність народного календаря, весілля, вірувань і повір'їв українців Порубіжжя.

18. Традиції населення Лісостепу і Степу в житлобудуванні і побуті українців Порубіжжя.

19. Відображення українсько-молдовських комунікацій в орнаментиці ткацьких виробів.

19. Інновації в землеробстві, ремеслах і промислах українців Порубіжжя.

Завдання і тести

Завдання 1

1. Південно-Східне Поділля в джерелах та історіографії XIX ст.

2. Звичаєво-обрядова варіативність народного календаря, весілля, вірувань і повір'їв.

Тести

1. Найбільш чисельними в зоні порубіжжя Лісостепу і Степу були: а) українці; б) поляки; в) молдовани.

2. Значну частину населення Балти у XIX ст. складали: а) німці, б) старовіри; в) євреї.

3. Кордон між Річчю Посполитою і Портою проходив по річці: а) Дністер; б) Південний Буг; в) Ягорлик.

4. В історіографії порубіжжя Лісостепу і Степу в межах Балтського повіту відоме під назвою: а) Поділля; б) Побережжя; в) Дике поле.

5. Дослідником етнографії Балтського повіту у 1920-х роках був:

а) М. Карачківський; б) Н. Михневич; в) І. Крашевський.

Завдання 2

1. Південно-Східне Поділля в джерелах та історіографії першої половини XX ст.

2. Моделі міжкультурних комунікацій в сільській місцевості і в містах.

Тести

1. Нарис з етнографії порубіжжя Лісостепу і Степу середини XIX ст. знаходиться в праці: а) І. Крашевського; б) Л. Юркевича; в) Є. Гуменної.
2. Покодимська шляхта досліджувалась: а) І. Крашевським; б) Л. Юркевичем; в) М. Карачківським.
3. Адміністративна одиниця другої половини XVIII ст. в межах порубіжжя Лісостепу і Степу: а) Ольгопольський округ; б) Балтська волость; в) Крутянський ключ.
4. Автором етнографічного нарису про українців Ольгопольського повіту середини XIX ст. є: а) Н. Михневич; б) С. Абамелік-Лазарєв; в) А. Свидницький.
5. У ткацьких виробх українців порубіжжя Лісостепу і Степу найбільше запозичень від: а) євреїв; б) поляків; в) молдован.

Завдання 3

1. Слов'янський, східнороманський та тюркський компоненти в зоні Лісостепу і Степу Буго-Дністровського межиріччя.
2. Звичаєво-обрядова варіативність народного календаря, весілля, вірувань і повір'їв.

Тести

1. В історіографії порубіжжя Лісостепу і Степу в межах Балтського повіту відоме під назвою: а) Поділля; б) Побережжя; в) Дике поле.
2. Дослідником етнографії Балтського повіту у 1920-х роках був: а) М. Карачківський; б) Н. Михневич; в) І. Крашевський.
3. Нарис з етнографії порубіжжя Лісостепу і Степу середини XIX ст. знаходиться в праці: а) І. Крашевського; б) Л. Юркевича; в) Є. Гуменної.
4. Автором етнографічного нарису про українців Ольгопольського повіту середини XIX ст. є: а) Н. Михневич; б) С. Абамелік-Лазарєв; в) А. Свидницький.
5. У ткацьких виробх українців порубіжжя Лісостепу і Степу найбільше запозичень від: а) євреїв; б) поляків; в) молдован.

Завдання 4

1. «Пограниччя», «Порубіжжя», «Рубіж», «Фронтір», «Прикордоння», «Межа», «Околиця»: проблема дефініцій і змістового наповнення.
2. Міграції в першій половині ХХ ст.

Тести

1. Кордон між Річчю Посполитою і Портою проходив по річці: а) Дністер; б) Південний Буг; в) Ягорлик.
2. В історіографії порубіжжя Лісостепу і Степу в межах Балтського повіту відоме під назвою: а) Поділля; б) Побережжя; в) Дике поле.
3. Адміністративна одиниця другої половини ХVІІІ ст. в межах порубіжжя Лісостепу і Степу: а) Ольгопольський округ; б) Балтська волость; в) Крутянський ключ.
4. Автором етнографічного нарису про українців Ольгопольського повіту середини ХІХ ст. є: а) Н. Михневич; б) С.Абамелік-Лазарев; в) А. Свидницький.
5. Найбільш чисельними в зоні порубіжжя Лісостепу і Степу були: а) українці; б) поляки; в) молдовани.

Завдання 5

1. Інновації в землеробстві, ремеслах і промислах українців Порубіжжя.
2. Компактне і дисперсні розселення молдован, поляків інших етнічних груп в зоні Порубіжжя.

Тести

1. Найбільш чисельними в зоні порубіжжя Лісостепу і Степу були: а) українці; б) поляки; в) молдовани.
2. Кордон між Річчю Посполитою і Портою проходив по річці: а) Дністер; б) Південний Буг; в) Ягорлик.
3. Дослідником етнографії Балтського повіту у 1920-х роках був: а) М. Карачківський; б) Н. Михневич; в) І. Крашевський.
4. Покодимська шляхта досліджувалась: а) І. Крашевським; б) Л. Юркевичем; в) М. Карачківським.
5. Автором етнографічного нарису про українців Ольгопольського повіту середини ХІХ ст. є: а) Н. Михневич; б) С.Абамелік-Лазарев; в) А. Свидницький.

Список рекомендованої літератури

Аргатюк С. С., Кушнір В. Г. Крутянський ключ: нарис з історії Кодимського району. Одеса, 2010. 267 с.

Білий Д. Війна і мир на Кубанському фронтірі // Схід (журнал), № 1(92), січень-лютий 2009. С.65.

Брехуненко В. Козаки на Степовому Кордоні Європи. Типологія козацьких спільнот ХVІ – першої половини ХVІІ ст. Київ, 2011. 504 с.

Верменич Я. В. Донбас у контексті теорій порубіжжя: соціогуманітарний аналіз // Український історичний журнал. 2015. № 1. С.108-134.

Верменич Я. В. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. К., 2003. 516 с.

Грибовський В. Межа межі. Нотатки на полях книги Ігоря Чорновола «Компаративні фронтири: світовий і вітчизняний вимір» (К.: Критика, 2015. – 376 с.) // Historians.in.ua. 29.07.2016. URL: <https://cutt.ly/RxMrGJG>

Дашкевич Я. Україна між Сходом і Заходом (XIV—XVIII ст.) // Записки НТШ. Львів, 1991. Т. 222. С. 28-44.

Дмитрук В. Російсько-український кордон і прикордоння як об'єкт дослідження історичної регіоналістики // Регіональна історія України. 2012. Вип. 6. С.91-100.

Документи Брацлавського воєводства 1566-1606 років (упорядники Микола Крикун, Олексій Піддубняк). – Львів, 2008. – 1217 с.

Журженко Т. Українсько-російський кордон як культурний і політичний конструкт // Українсько-російське пограниччя: формування соціального та культурного простору в історії та в сучасній політиці. Харків, 2003. С. 8-9.

Етнокультура порубіжжя: локально-територіальні особливості. Одеські етнографічні читання. Одеса, 2014. 419 с.

Етнокультурні процеси українсько-східнороманського порубіжжя. Одеські етнографічні читання. Одеса, 2015. 296 с.

Зарицький Т. Парадигма прикордоння та центр-периферійні підходи // Україна Модерна. 2011. № 18.- С. 79 -99.

Кононов І. Етнос. Цінності. Комунікація. Луганськ : Альма-матер, 2000. 494 с.

Каппелер А. Южный и восточный фронт России в XVI-XVIII веках // Ab Imperio. 2003. № 1: Российская империя: окраины и границы. С.47-64.

Кирчів Р. Етнокультурне пограниччя: контури предметного поля й методологічні засади його дослідження. Народознавчі зошити. Львів, 2009. № 5-6. С. 594-607.

Кодима: Історія і культура порубіжжя східної і західної цивілізацій. Локальна та регіональна специфіка традиційної культури. Одеські етнографічні читання. Одеса, 2016. 336 с.

Кочан В. М. Проблема границ и пограничья в социокультурных исследованиях конца XIX-XX вв. // Вестник Сев ГТУ. Философия: Сб. науч. тр. – 2008. Вып. 86. С. 70-73.

Кочан В. М. Типология пограничья // Культура народов Причерноморья. 2008. № 124. С.165-168.

Кравченко В. В. Харьков/Харків: столица Пограничья. Вильнюс: Европейский гуманитарный университет, 2010. 357 с.

Кривицька О. В. Дихотомія "свій" / "чужий" у контексті теорій кордонів та порубіжжя // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2015. Вип. 2. С. 196-208.

Кушнір В. Г., Петрова Н. О. Весільна обрядовість українців Одещини (20 – 80-ті рр. ХХ ст.). Одеса, 2008. 256 с.

Кушнір В. Г., Петрова Н. О. Весільна обрядовість українців південно-західної України: порівняльний аналіз // Проблеми етнології, фольклористики, мистецтвознавства Поділля та Південно-Східної Волині: історія і сучасність. Науковий збірник. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. С. 118-126.

Кушнір В. Г. Традиційне ткацтво на Кодимщині // Записки історичного факультету Одеського національного університету. Вип. 13. Одеса: Гермес, 2003. С.27-37.

Кушнір В. Г. Житло і господарські споруди крутянських євреїв // Записки історичного факультету. Вип. 17. Одеса, 2006. С.77-87.

Кушнір В. Г. Динаміка чисельності молдован Балтщини в ХІХ – 20-х рр. ХХ ст. // Revista de etnologie culturologie. Vol. 2. Kishineu, 2007. С.257-260.

Кушнір В. Г. Килимарство українців південного лісостепу і степової зони Буго-Дністровського межиріччя і Буджака // Етнічна історія народів Європи. Збірник наукових праць. Вип. 25. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. С.127-133.

Кушнір В. Г. Особливості декорування традиційного житла українців Буго-Дністровського межиріччя і Буджака // Народна творчість та етнологія. № 4. 2011. С.9-13.

Кушнір В. Г. Господарсько-побутова адаптація українців південно-західного степу і Нижнього Подунав'я. Одеса, 2012. 192 с.

Кушнір В. Г. Етнографія Півдня України в спогадах Юзефа Крашевського // Regiones euxinum spectantes. Stosunki kulturove, etniczne I religijne na przestrzeni dziejow. Krakow, 2012. S.393-401.

Кушнір В. Г. До питання змісту і структури етноконтактної зони // Етнокультурні процеси українсько-східнороманського порубіжжя. Одеса, 2015. С.152-156.

Кушнір В. Г. Особенности трансформации украинской и молдавской идентичности в этноконтактных зонах // Актуальные вопросы археологии, этнологии и искусствоведения. Кишинев, 2015. С.101–102.

Кушнір В. Г. Кодимщина в структурі етноконтактної зони Степу і Лісостепу // Кодима: історія і культура порубіжжя східної і західної цивілізацій. Одеські етнографічні читання. Одеса, 2016. С.184–193.

Кушнір В. Г. Моделі інтеграції молдован в українське соціокультурне середовище на Одещині. // ХІ Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 100 річчю Української національної революції. Тези доповідей, Чернівці, 20-21 жовтня 2017 р. / наук. ред. О. В. Добржанський. Чернівці, Технодрук, 2017. С.151-153.

Кушнір В. Г. Орнаментака ткацьких виробів населення українсько-молдовського порубіжжя: традиційні і інноваційне //Записки історичного факультету. Одеса, 2018. Вип.29. С.27-37.

Кушнір В. Г. Побережжя в україно-молдовському порубіжжі // Записки історичного факультету. 30 випуск. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2019. С.75-95.

Леп'явко В. С. Великий Кордон України: історія і сучасні реалії // Національна безпека України. Зб. наук. праць випускників програми Кеннана. К., 2004. С.216-223.

Леп'явко В. С. Великий кордон як фактор формування українського козацтва (XVI ст.). Запоріжжя : РА Тандем, 2001. 64 с.

Леп'явко В. С. Великі Кордони українців // Гілея: науковий вісник. 2011. Випуск 42. С.78 – 88.

Леп'явко В. С. Християнсько-мусульманський кордон України XV - XVIII ст.: короткий огляд // Література і культура Полісся. Ніжин, 2013.– Вип. 72. С.84-96.

Леп'явко С., Каппелер А., Плохій С., Вульф Л., Кравченко В. «Поверх кордону»: концепція прикордоння як об'єкт дослідження. // Україна Модерна. 2011. № 18. С.47-78.

Локальна та регіональна специфіка традиційної культури. Одеські етнографічні читання. Одеса, 2013. 574 с.

Мала енциклопедія українського народознавства / за ред. С. Павлюка. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2007. 848 с.

Микола Крикун. Кордони воєводств Правобережної України у XVI-XVIII століттях. Львів, 2016. 303 с.

Нагнибіда Р. Літописи церковні Балтського повіту Подільської губернії. 1866-1899. Ч. 1. Дрогобич, 2018. 464 с.

Нагорна Л. Історична свідомість у регіональному вимірі: українські реалії // Регіональна історія України. 2011. Вип. 5. С. 61–74.

Никандр Михневич. Этнографические и статистические сведения об Ольгопольском уезде Каменец-Подольской губернии // Вестник императорского русского географического общества. СПб., 1852. Часть 6. Кн. 1. С.23-40.

Павлюк Степан. Словник основних понять і термінів з теорії етнології Львів : Інститут народознавства НАН України, 2008. 256 с.

Петрова Н. Обрядовий персонаж “нанашка” в українському весіллі Одещини // Одеські етнографічні читання. Етнокультура порубіжжя: локально-територіальні особливості. / Збірка наукових праць. Одеса: ОНУ, 2014. С. 330-340.

Петрова Н. О. Традиційне весілля в с. Гараба // Українці Придністров'я. Збірка статей. Вип. 1. Одеса: Гермес, 2005. С.83 – 93.

Петрова Н. Проявления украинско-молдавской межкультурной коммуникации в свадебной обрядности // Актуальные вопросы археологии, этнологии и искусствоведения. Кишинев, 2015. С.102-103.

Петрова Н. Вбрання весільної нанашки села Загнітків // Кодима: історія і культура порубіжжя східної і західної цивілізацій. Одеські етнографічні

читання. Збірка наукових праць: наукове видання. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2016. С.270- 279.

Середа О. Османсько-українське степове порубіжжя в османсько-турецьких джерелах XVIII ст. / Наук. ред.: К. Бейділлі, О. Бачинська. Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України. Одеса: Астропринт, 2015. 312 с.

Сухомлинов О. М. Амбівалентність поняття пограниччя (на прикладі Кресів) // Київські полоністичні студії. Європейський вимір української полоністики. Т. IX. К., 2007. С.301-307.

Сухомлинов О. М. Культурні пограниччя: новий погляд на стару проблему. Донецьк: ТОВ „Юго-Восток Лтд”, 2008. 212 с.

Українська радянська енциклопедія / голов. ред. Бажан М. П. Т. 9: Поплужне – Салуїн. К. : Головна редакція УРЕ, 1983. 560 с. (2-ге вид.).

Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – К. : Головна редакція УРЕ, 1986. 800 с. (Друге видання, перероблене і доповнене).

Чечотка А. Порубіжна ідентичність як соціокультурний феномен // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Культурологія. 2013. Вип. 11(1). С.270-275.

Чмелик Р. Поняття «Пограниччя» в контексті українських і польських досліджень етнічних територій // Народознавчі зошити. Серія історична. № 2 (116), 2014. С. 221-228.

Чорновол І. П. Дискурс колонізації, теорія фронтиру та історіографія України // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 23. Львів, 2013. С.260-282.

Чорновол І. П. Дискурс колонізації, теорія фронтиру та історіографія України // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 23. Львів, 2013. С.260-282.

Чорновол І. П. Компаративні фронтири: світовий і вітчизняний вимір. — Київ: Критика, 2016. 376 с.

Українці Придністров'я (Матеріали етнографічних досліджень). ред. Кушнір В. Г. Вип. 1. Одеса, 2005. 95с.

Kraszewski J. I., Wspomnienia Odessy, Jedysanu i Budżaku: dziennik przejażki w roku 1843 od 22 czerwca do 11 września, Vilno, 1845. T.1. 296 s.

Kushnir V. The evolution trend of the Balta region moldavian population in 19th – 1920^s // The annals of the universiti „Dunare de jos” of Galati – histori. seria 19. tom V. 2006. P. 209-215.

Viaceslav Kushnir. Innovation in the traditional of the population on the Urraintan-Moldovan borderline // Conferinta stiintifica internationala patrimoniul etnologic: concepte, tendente si abordari. Chisineu, AS Modovei. 23-24 mai 2017 Tezele comunicarilor. P.41-42.

Viaceslav Kushnir. To the question of the classification of local migrations in the south of Ukraine // Conferința internațională: patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare (30-31 mai 2017) / International conference: cultural

heritage: research, mastering, promotion (30-31 mai 2017) / Международная конференция Культурное наследие: исследование, освоение, продвижение. (30-31 МАЯ 2017). Programul si resumatete/ Chisinau, 30-31 mai 2017. P.90.

Viaceslav Kushnir. Practice of Migrant Adaptation in the Ukrainian-East-Romanian Borderland // Conferința internațională „Identități etno-confesionale și reprezentări ale celuilalt în spațiul est-european: între stereotip și voința de a cunoaște” Iași, 2 – 5 noiembrie 2017. P.14.

Vyacheslaw Kusznir. Kodymyszczyna jako obszar kontaktu etnicznego na pograniczu stepu i lasostepu // На річці Кодима. Дослідження з історії України і Польщі. Nad rzeka Kodyma. Studia nad dzielami polskich i ukraïnskich pograniczy na przestrzeni wiekow. Одеса, 2018. С.22-30.

Kushnir Vyacheslav. Etno-cultural ftribution and chronology problems of the Kodyma region woven products // Comunități Etnice și Diaspora în timp și spațiu Этнические общины и диаспоры во времени и пространстве. Ethnic Communities and Diaspora in time and space. Chișinău, 2019. P.128-129.

Електронні інформаційні ресурси

Сайт кафедри археології та етнології України ОНУ імені І. І. Мечникова.
URL: <http://ae.onu.edu.ua/>

Скарби України. Цифрова колекція книжкових пам'яток у фондi ОННБ.
URL: <http://odnb.odessa.ua/rarities/>

Одеський музей «Степова Україна» - експозиція Одеського історико-краєзнавчого музею URL: <http://www.history.odessa.ua/>

Навчальне видання

Кушнір В'ячеслав Григорович

УКРАЇНЦІ ПОРУБІЖЖЯ ЛІСОСТЕПУ І СТЕПУ

методичні рекомендації

*з вибіркового курсу для здобувачів третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти спеціальності 032 «Історія та археологія»*

В авторській редакції

Підп. до друку 06.04.2021. Формат 60х84/16.

Ум.-друк. арк. 1,74. Тираж 20 пр.

Зам. № 2207.

Видавець і виготовлювач

Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова

Україна, 65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12

Тел.: (048) 723 28 39. E-mail: druk@onu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р. Р 51